

Шеремет Павло Іванович,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
Східноукраїнського національного
університету імені Володимира Даля

Науковий керівник:

Чижов Денис Анатолійович,
професор кафедри конституційного права
ННІПП НАВС, доктор юридичних наук,
доцент

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА КРІЗЬ ПРИЗМУ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Нині принцип верховенства права успішно реалізований у переважній більшості країн. Вона є засобом досягнення внутрішньої мети права і правової системи в цілому – забезпечення пріоритету природних прав людини [1, с. 18].

У звіті Венеціанської комісії у 2011 році на основі аналізу правових систем європейських країн у пошуках спільних елементів характеристики як «верховенства права», так і «правової держави» запропоновано принаймні шість необхідних компонентів, таких як: 1) законність, у тому числі з прозорим, підзвітним і демократичним процесом ухвалення законів; 2) правова визначеність; 3) Заборона свавілля прийняття рішень; 4) доступ до правосуддя, що забезпечується міжнародними та неупередженими судами, включаючи право на оскарження адміністративних актів у суді; 5) дотримання прав людини; 6) недискримінація та рівність перед законом.

На сьогодні значення цих складових досліджуваного принципу досить детально розкрито Європейським судом з прав людини, що підтверджується низкою його рішень.

Першою складовою поняття «Верховенство права» є «якість» законодавства, яку П.М. Рабінович характеризує це як змістовне дотримання прав людини – принаймні в тій номенклатурі, яка закріплена у відповідних міжнародних конвенціях (як «універсальних», так і європейських); фактична доступність закону для людей, можливість ознайомитися з його текстом; достатню ясність, мовну зрозумілість закону, яка б дозволяла навіть за допомогою фахівця-юриста – з розумною для даних обставин мірою визначеності передбачити наслідки регульованої ним поведінки) [2, 3].

Такий елемент досліджуваного поняття виявлено в рішеннях Європейського суду: «Полторацький проти України» «Михайлюк і Петров проти України». У цих справах суд зазначив, що вислів «відповідно до закону», перш за все, вимагає, щоб оскаржуване втручання було засноване на національному законодавстві; це також стосується якості відповідного законодавства та вимагає, щоб воно було доступним

для відповідної особи, яка, крім того, повинна передбачити його наслідки для себе, а також це законодавство має відповідати принципу верховенства права [4].

Другим елементом принципу верховенства права є правова (юридична) визначеність. Ця вимога розкрита в рішенні таких справ: «Брумареску проти Румунії», «Христов проти України» та «Рябих проти Росії». Зокрема, у рішенні у справі «Христов проти України» суд зазначив, що принцип правової визначеності є одним із фундаментальних аспектів верховенства права, згідно з яким у разі остаточного вирішення спору судами їх рішення, яке набрало законної сили, оскарженню не підлягає. Крім того, у цьому рішенні принцип правової визначеності вимагає поваги до принципу *res judicata*, тобто поваги до остаточного рішення суду [5].

Третій елемент – заборона свавілля у прийнятті рішень, цей складовий елемент верховенства права згадується в рішеннях «Асанідзе проти Грузії», «Алексанян проти Росії» та ін. Зокрема, у рішенні у справі «Волков проти України» суд наголошує на необхідності поновлення позивача на посаді та вказує на необхідність достатнього відокремлення судової влади від інших гілок влади, оскільки така незалежність судової влади є одним із найважливіших цінностей, які підтримують ефективність демократій [6].

Наступний елемент принципу верховенства права, відображений у рішеннях Європейського суду, – доступ до правосуддя, що забезпечується міжнародними та неупередженими судами, включаючи право на оскарження адміністративних актів у суді. У справі «Нікула проти Фінляндії» суд дійшов твердого висновку, що обов'язком національних судів загалом і головуючих судів зокрема є керувати процесом таким чином, щоб забезпечити належне проведення сторін і, головне, справедливості процесу, а не залишати рішення щодо законності заяв учасників процесу іншим судовим органам [7].

Повага до прав людини – цей складовий елемент принципу верховенства права, як зазначає сам Суд, втілено майже в усіх статтях Конвенції, яку всі держави-члени Ради Європи зобов'язуються дотримуватися [2, с. 9], а також у справах «Хасан Ільхан проти Туреччини», «Хант проти України» та ін. Таким чином, у своїй правовій позиції у справі «Хант проти України» Суд дійшов висновку, що заявник не був залучений до процедури прийняття рішення настільки, наскільки це було достатньо для захисту його інтересів, а органи державної влади вийшли за межі свого розсуду та не зробили цього, щоб забезпечити баланс інтересів заявника та інших [8].

Стосовно недискримінації та рівності перед законом як складової принципу верховенства права, практика Суду встановила, що дискримінація означає різне ставлення до осіб без об'єктивного та розумного виправдання у відносно подібних ситуаціях. Відмінність по відношенню до дискримінаційного, якщо воно не має об'єктивного та розумного виправдання, іншими словами, якщо воно не переслідує законної мети або якщо немає розумного балансу між використаними засобами та переслідуваною метою [9].

З вибором європейського напрямку розвитку нашої держави відбулися зміни і в законодавстві, а саме внесено зміни в діяльність суду та органів виконавчої влади. Таким чином, законодавчо закріплено, що принцип верховенства права застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини.

Рішення Європейського суду з прав людини містять широкий спектр тлумачень цього принципу. Цей суд діє на основі Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року. Преамбула цієї Конвенції визнає верховенство права принципом, що об'єднує держави-члени Ради Європи. У своїх рішеннях Суд неодноразово посилається на принцип, зазначений у преамбулі Конвенції, і, вважаючи його одним із основоположних принципів функціонування держав-членів, тлумачить його під час вирішення справ і розкриває його зміст через формулювання виведених вимог. з цього принципу. Проте принцип верховенства права не вичерпується лише вимогами, визначеними Європейським судом з прав людини, визначеними у вирішенні конкретних справ, а постійно збагачується новим змістом.

Підсумовуючи, верховенство права не полягає в ототожненні його з правом, оскільки право є лише однією з форм цього принципу. А поєднавши тлумачення принципу верховенства права, подане Конституційним Судом України та Європейським судом з прав людини, можна отримати об'єктивне розуміння цього принципу. Проте багатогранність цього принципу та складність його сприйняття унеможлиблює виведення універсального визначення верховенства права, яке було б застосовним до кожного випадку його застосування, як зазначено у звіті Венеціанської комісії «Про правило права» [10], оскільки цей принцип включає загальнолюдські соціальні регулятори (норми моралі, традиції, звичаї), ідеологію справедливості, цінність добра та інші цивілізаційні досягнення, правові та політичні ідеї, наукові досягнення. правової теорії та практичного юридичного досвіду, національного та міжнародного права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Малішев Б. В. Принцип верховенства права (теоретико-правовий аспект) / Б. В. Малішев // Бюлетень Міністерства юстиції України. 2012. № 8. С. 14-20.
2. Рабінович П.М. Верховенство права (на матеріалах практики Страсбурзького суду та Конституційного Суду України) / П.М. Рабінович // Вісник Академії правових наук України. 2006. № 2 (45). С. 3-16.
3. Загальна теорія держави і права : навч. / М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін. Х.: Право, 2009. 583 с.
4. Рішення у справі «Кудла проти Польщі» Михайлюк і Петров проти України» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_500.
5. Judgment in Christ v. Ukraine Заява № 24465/04) Страсбург, 19 лютого 2009 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_443.

6. Рішення у справі Олександр Волков проти України Заява № 21722/11 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_947/print.
7. Рішення у справі Нікула проти Фінляндії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/980_042.
8. Рішення у справі Хант проти України (Заява № 31111/04) Страсбург, 7 грудня 2006 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_126.
9. Справа «Пічкур проти України» (Заява № 10441/06) [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_984.
10. Доповідь Європейської Комісії «За демократію через право» «Про верховенство права» схвалено на 86 пленарній сесії (Венеція, 25-26 березня 2011р.). [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2011\)003rev-ukr](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2011)003rev-ukr).

Шишкіна Тетяна Єгорівна,

здобувачка ступеня вищої освіти
бакалавра ННПП Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Чижов Денис Анатолійович,

професор кафедри конституційного права
ННПП НАВС, доктор юридичних наук,
доцент

ДОТРИМАННЯ СВОБОДИ СЛОВА В УКРАЇНІ В ПЕРІОД ЗДІЙСНЕННЯ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ

Україна, як демократична держава, завжди прагнула до забезпечення свободи вираження думок і права громадян на отримання інформації. Це право закріплене в Конституції України та міжнародних договорах, до яких приєдналася держава. Однак, війна створює виклики, які змушують суспільство шукати баланс між свободою слова та національною безпекою.

В умовах повномасштабного вторгнення росії в Україну, свобода слова часто стає об'єктом дискусій і навіть маніпуляцій. З одного боку, обмеження інформації може бути необхідним для запобігання поширенню ворожої пропаганди та захисту військових стратегій. З іншого боку, надмірне обмеження може сприяти цензурі та порушенню прав громадян, що суперечить демократичним засадам.

Ця тема також має глобальний контекст, оскільки Україна стала центром інформаційної війни, де кожне слово може мати стратегічне значення. Саме тому